

נושא פעול עם חברו

[פרשת שמות (שיחה 1) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

כולנו משתדלים להיות "בני תורה", (הביטוי נמצא במנחות נג. ושם הכוונה היא "גדול בתורה"), ועלינו לעשות כל מאמץ בעניין זה. כמה מאושרים אנו למצוא רשימה מפורטת באבות פרק ו', על 48 דברים שהתורה נקנית בהם. טוב הדבר שנעיין במפרשים ("נחלת אבות" של ר"י אברבנאל, / "תפארת ישראל" על משניות, / "ידך חיים" למהר"ל ועוד) על כל אחד ואחד מהם, כיצד עלינו לקנות את התורה. היום נעיין בתכונה של – "נושא בעול עם חברו".

אנו מוצאים כי מסופר על משה רבנו: "ויגדל משה ויצא אל אֶחָיו וַיִּרְא בְּסַבְלוֹתָם" (שמות ב, יא). מוסרים לנו חז"ל: "שהיה רואה בסיבלותם ובוכה ואומר: 'חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם'. שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט, והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהן. רָאָה מְשׁוּי (=משוא) גדול על קטן, ומְשׁוּי קטן על גדול, משוי איש על אשה ומשוי אשה על איש, משוי זקן על בחור ומשוי בחור על זקן, והיה מניח דרגון (=סמל מלוכה) שלו, והולך ומיישב סבלותיהם ועושה כאילו מסייע לפרעה. אמר הקב"ה: הַנְּחֵף עַסְקִיךָ וְהִלַּכְתָּ לְרֵאוֹת בְּצַעֲרֶךָ שֶׁל יִשְׂרָאֵל? ... אֲנִי מְנִיחַ אֶת הָעֲלִיוֹנִים וְאֶת הַתַּחְתּוֹנִים וְאֲדַבֵּר עִמָּךְ! הַדָּא הוּא דְכַתִּיב, וִירָא ה' כִּי סַר לְרֵאוֹתָ". [כלומר ה' ראה אצל משה את ה"וירא בסבלותם" הני"ל] (שמו"ר א)

אמרו חז"ל, על פסוק "ה', צדיק יבחן": (תהלים יא, ה)

בדק לדוד בצאן, ומצאו רועה יפה... היה מונע הגדולים מפני הקטנים... כדי שירעו עשב הרך (=קצה עליון של כל גבעול). ואח"כ מוציא הזקנים כדי שירעו עשב הבינוני. ואח"כ מוציא הבחורים שיהיו אוכלים עשב הקשה (=תחתית כל צמח). אמר הקב"ה מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כוחו, יבוא וירעה בעמי. ואף משה, לא בחן אותו ה' אלא בצאן. כשהיה משה רועה צאן יתרו במדבר, ברח ממנו גדי. רץ אחריו עד שהגיע... לברכה של מים ועמד הגדי לשתות. כיון שהגיע משה אצלו אמר 'אני לא הייתי יודע שהיית רץ מפני צמא, עיף אתה'. הרכיבו (משה) על כתפו והיה מהלך. אמר הקב"ה: 'יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך? חייד, אתה תרעה צאני ישראל' (שמות רבה ב). הרי לנו שמפני צורת התייחסותו לסבל של הבהמות וחיות, בחר בו ה'.

ועוד, גם כאשר משה רבנו ראה שני עברים נצים, אע"פ שידע כי שניהם הם רשעים, כמו שאמרו חז"ל "למה תכה רעד, רעד שהוא רשע כמותך" (שמו"ר א/כט) - בכל זאת בא משה להציל את המותקף. צריכים לזכור כי הוא היה אז רק בן 12 שנה (רמב"ן ב, כג; וכן הוא בשמו"ר). וכך כאשר הגיע למדין וראה שהרועים הפילו את בנות יתרו לתוך הבאר (ושם גם המתקיפים וגם הנתקפות היו נכרים, ולא מבני ישראל, כמו בתחילת פרשת שמות) - ואעפ"כ לא היה יכול לסבול לראות עוול "ויושיעני", ולא השתמט באומרו "זה לא העסק שלי", וטרח לעשות שלום בין הרועים. (פסיקתא רבתי, ו)

[תוספת התלמיד. בסיכומם של כל המקרים, אנו רואים אצל משה רבנו 5 דרגתיות ברחמנותו לקריות והגשת העזרה לזולת, המשולבות משתי בחינות: 1] מן הקרוב לרחוק, 2] בתוקף הגשת העזרה - מן הקל לכבד.

- א. **בראשונה**, חס על אֶחָיו המשוּעבדים, שעל האף האצילות שבדבר, זה אינו יוצא מגדר הרגיל, והיה עובד איתם בעבודתם אך בצורה מוגבלת, כדי לא לעורר חשד, ובעיקר היה מחזק רוחם בדיבורו.
- ב. חס על אֶחָיו המוכה ע"י המצרי. מה שיצא מגדרו גם זה מובן ובפרט ע"פ המדרש "רָאָה מַה עָשָׂה לוֹ בְּבֵית רֵאָה מַה עָשָׂה לוֹ בְּשָׂדֵה... - שזה בטבע האדם להתקומם ובפרט שאֶחָיו הוא! ולכן הרג למצרי בשם המפורש (רש"י שמות ב, יד) - גם זה בלא טרחח. (כך נדרש מן הלהרגני אתה אומר")
- ג. חס והשכין שלום אף בין רשעים מאֶחָיו!. "ויאמר לרשע למה תכה רעד" - רשע כמותך! (רש"י). ובכל זאת בא לעזרת המוכה.
- ד. לאחר מכן חס אף על בנות יתרו שהיו מאומה אחרת וסיכן עצמו (יחיד מול רבים). ובמדרש וישק את הצאן - אף צאן הרועים השקה! שפייסם.
- ה. ולבסוף ריחם אף על בע"ח! כמו שהביא הרב במדרש הני"ל, ונשא כל הדרך על גופו ממש! (ומן הסתם שרץ מרחק, אחרת מאי שבתיה?)



המושג להרגיש **בעומק-הלב** את צערו של השני, המתח ועגמת-נפש שלו, הם הגורמים תמיד לגילוי שכינה ולהטיל על האיש ההוא את התפקיד של מנהיג-ישראל.

במלחמת עמלק מצאנו "ויקחו אבן וישימו תחתיו" (שמות יז, יב). חז"ל העירו: "וכי לא היה לו למשה פך אחד או פֶּסֶת אחד לישיב עליה? אלא כך אמר משה - הואיל וישראל שרוין בצער, אף אני אהיה עמהם בצער" (תענית יא.). פשיטא לכולם שהסיגוף שנסתגף כשישב על האבן הקשה, לא עזר להם במלחמתם. אבל בכל זאת ליבו לא נתן לו למשה לנהוג אחרת. וזוהי מעלתו!

כאשר הקב"ה כעס על כלל ישראל ורצה להמית אותם במדבר ולקיים את הבטחתו לאבות ע"י שיעשה מצאצאיו של משה עם רב, ענה משה, "יאבד משה ואסף כמותו, ואל יאבד אחד מישראל". (תנחומא ואתחנן, ו) דומני שזהו עומק כוונת המדרש ש"אשה אחת במצרים ילדה 60 רבוא בכרס אחד, זהו משה", (מכילתא בשלח, ט; שהש"ר א/ט) – כלומר הוא הזדהה עם כולם, חש שיש לו נשמה אחדותית הכוללת את כולם.

הננו רואים מכל הנ"ל שהמדה הזאת היא גדולה ונפלאה.

אבל מה הוא ההגיון במדה זו של "נושא בעול עם חברו"? מדוע היא תגרור אחריה מעלות כה עצומות? מסביר זאת **מהר"ל** (אבות, פ"ו דף ש') –

"מוֹרָה דבר זה, שאינו נבדל מן הכלל, ואז ראוי אל התורה שהיא אל הכלל". זאת אומרת, כל עוד שהאדם הוא אנוכיי ודואג לאינטרסים של עצמו, אין קדושה ואין שכינה שורה במעשה ידיו. מהר"ל הסביר זאת כאשר הרחיב על החשיבות העליונה שהאדם ילמד לאחרים ("נתיבות עולם", תורה, פ"ז) – "שהחסד מתפשט אל הכל, וכך השכל העליון מתפשט אל כל". ולכן "המלמד בן חברו תורה, זוכה ויושב בישיבה של מעלה" (ב"מ פה.). והנה אין ההבטחה הזו אמורה כאשר האדם מלמד רק לבנו, כי סוף סוף זהו גם "טובת עצמו", אלא הבטחה זו היא אך רק המלמד ל"בן חברו" ("נתיבות עולם", תורה, פ"ח). ולכן ברור שהלומד לעצמו בלי אחרים, בסוף מיטפש (ברכות ג:) ולכן, העוסק בתורה בלי חברותא, אין זה נחשב "תלמוד תורה" (מהר"ל על אבות, פ"ג, "שנים ואין ביניהם דברי תורה", דף קטז).

אפילו צדיק גדול, אם פורש מהציבור, יענש

"מפני מה מת יוסף קודם לאֶחָיו? מפני שהנהיג עצמו ברבנות" (ברכות נה.). מהר"ל מסביר: כי על פי רוב, המנהיג הוא נבדל מן הכלל ונחשב יחידי ופרטי, כמו מים בשלולית צדדית והמנותקים מן זרם הנהר הכללי שהם מים הממהרים להתעפש ולהתקלקל (על אבות, פ"א, "ושנא את הרבנות", דף מד). ומפני שלכל בעיה בחיים, ברא הקב"ה תרופה וטיפול-נגדי; העצה היעוצה נגד ההתרברבות הטבעית הבאה ל"אנשי מעלה" ("נתיבות עולם", ענה, פ"ז) היא להרבות את ההשתתפות בצער הציבור, ולדאוג לענייניהם באהבה גדולה.

הדבר המאפיין את ה"רְשׁוּת" (ניהול חילוני של הכלל) הוא – חוסר רגישות לצרכי העם ובעיותיו. "שאינו מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן. נראים כאוהבים בשעת הנאתן, ואין עומדים לו לאדם בשעת דחקו" (אבות, ב.). מעין זה כתב ר' **ירוחם ממיר** על ההפרש הזה בין אדם לחיה: "ישנה מדה של רשעות, אי-הרגשה בצער של הזולת. 'אלמלא מוראה של מלכות, איש את רעהו חיים בלעו'... ממש כחיה טורפת הדורסת ואוכלת בעוד שטרפה מפרפר וצועק בשארית כוחותיו. והאדם הרואה תמונה נוראה כזו הרי פְּלָצוֹת תאחזנו. אבל החיה ההיא (=הטורפת) אינה מזדעזעת מזה כלום. להיפך, כאשר ירבה הניצוד לצעוק מתוך יסורים, כן יגדל כעסה ותוסיף לטרוף ביתר שאת. משום שהיא אינה מרגשת ואין לה ידיעה כל-דהו מצער זולתה. זהו אופי שלה. ואמרו חז"ל שהאדם שאינו חש בצער חברו, הרי טבעו כאותה חיה, עד שיוכל לבלע חברו חיים. 'חיים בלעו' ולכן נקראו רשעים 'חיתו יער'". (ב"מ פג.)... " (ידעת חכמה ומוסר", ח"א דף לא)

ולכן בכל התפילות שמשמה התפלל, "כִּי־יִיָּן דְּלָרְבִּים הוּא מִתְפַּלֵּל, כְּרַבִּים דּוּמָה" (תענית ט.).
חז"ל אמרו משל, שהנוקם בחברו מישראל הרי זה כאילו יד ימין של אדם הכתה בשגגה ביד שמאל
בקורנוס. האם מרוב כעס תתפוש השמאל בקורנוס ותכה שוב בימין? והרי סוף סוף זהו אותו האדם?
כך כל ישראל הם כגוף אחד, ואדם צריך להרגיש כאבו של חברו (ירושלמי, נדרים, ט/ד ועיי' בזה דבריו הנפלאים של
רדב"ז על רמב"ם, הלי ממרים, ב/ד איך כל בני ישראל משותפים בנשמה אחת). אנו מבינים היטב את הרעיון, אבל קשה לקיים
את הדבר למעשה. אבל אצל משה רבנו זה היה בפועל. לכן "אשה אחת היתה במצרים ילדה ששים
רבוא בכרס אחד. זה משה" (מכילתא בשלח, ט, שהש"ר א, סד). כלומר - הוא הזדהה אפילו עם הקטן שבישראל,
אחד מהם לא נעדר.

מובא שרבי פרידא למד עם תלמיד חלוש-שֶׁכָּל, 400 פעם כל ענין וענין!. פעם קראו לר' פרידא לבוא
לסדר איזה ענין, ובגלל זה תלמידו לא הקשיב לשיעורו מלוא-קשב. כאשר לא קלט גם אחרי 400
פעמים, שאל אותו ר' פרידא מה הסיבה וענה לו שלא התרכז. ענה רבי פרידא 'תן דעתך' - ושן לו שוב
ארבע מאות פעמים. יצא בת קול מן שמים וכו' (עירובין נד:). מניין משיגים סבלנות עצומה כזאת? ולמה
לא דאג ר' פרידא על איבוד זמנו? אלא שהיתה לו המדה הברוכה של נושא בעול עם חברו, והיינו שהוא
מחק מדעתו את ערכו העצמי, וראה רק את הערך של הזולת. כאילו הוא נולד רק לשרת את הזולת.

כאשר מתארים את הרשעים, נאמר "בעמל אנוש אֵינִימו" (תהלים עג, ה), ומפרש התרגום: "עם בני-נשא
צדיקי דסבלין יסורי, לא מתכתשין". כלומר, אע"פ שאין להם עצה כיצד להציל את הצדיק מן סבלו,
אבל הם לא משתתפים עמו בצרתו, לכל הפחות ע"י דיבור (כמפורש בב"ב ט: "והמפייסו זוכה לִי"א ברכות")
ואומר "תצא נפשי עליך" וכדומה).

כבר הודיעונו חז"ל כי בית שמאי היו "חריפי טפיי" מבית הלל (יבמות יד.), ויש לתמוה אם כן מדוע אנו
פוסקים כמו בית הלל? התשובה: **כי הם היו ענווים**, והיו שונים (אומרים) גם את דברי מתנגדיהם בית
שמאי. ולא זו אף זו, אלא גם היו מקדימים להזכיר דברי בעל-פלוגתא שלהם בית שמאי עוד לפני
שהזכירו את דברי עצמם (עירובין יג:). כל זאת למרות הנטיה הטבעית שיש באדם להגיד קודם כל את
דעת-עצמו. חוץ מזה, "צדיק הראשון בריבו" (משלי יח, יז). משכנעת יותר אותה הדעה ששמענו לראשונה,
וכל צד מעונין להיות ראשון-המדברים. אבל אנשי בית הלל "יצאו מן פרטיותם", יצאו מן אהבת
הניצוח. (עיי' מהר"ל, "נתיבת עולם", כעס, פ"א) ולכן, זכו לאמת של התורה. [א.ה. כלומר, תכונת נפש זו זיכתה את בית הלל לכוון
לאמיתה של תורה ולכן נפסקה הלכה כמותם. ולא רק מפני שהייתה להם **מידה טובה** זו בעלמא, זכו לכך - כי מה שייך שמפני שאדם נדבן גדול, או
רחמן, או סלחן, וכו' - מפני זה יעמידוהו להיות דיין, ותיפסק הלכה כמותו! - אלא **שמידת הענווה** קשורה בקשר אדוק עם חכמת התורה, שרק ביחד
איתה ניתן לאסוקי שמעתתא וללבן כל הצדדים ויוצאת תורה מפוארה!]

מצאנו הרבה פעמים בש"ס שבני פלוגתא בין האמוראים היו מביאים ראיות למאן-דאמר שכנגד. (שבת
קטו:, וכן עירובין כח: ועוד). זהו סימן ליציאה מן האנוכיות הנ"ל.

העיקרון הגדול שעלינו ללמוד:

יש להשתדל לשאת בעול עם הזולת, לשמוע ממנו על בעיותיו ולטרוח לעזור לו, לשמוח בשמחתו
ולעשות למענו כל מה שרק אפשר. על ידי זה זוכים לתורה, ויותר מזה: זוכים לקירבת הקב"ה.